

3. A minimumjövedelem-ellátások szintjének alakulása Európában 2009 és 2017 között

10.61501/TRIP.2022.3

Gábos András – Tomka Zsófia

1. Bevezetés¹

A jövedelmi szegénység csökkentése – és így a társadalmi befogadás erősítése – szempontjából kulcsfontosságú a foglalkoztatottság és a jóléti állam által nyújtott transzferek hatásának együttes vizsgálata. A foglalkoztatott taggal rendelkező háztartásokban jellemzően a munkajövedelmek és az azokhoz kapcsolódó transzferek (pl. adókedvezmények) jelentik a fő bevételi forrást, míg a nem nyugdíjas, de teljes egészében munka nélkül lévő háztartásokban a jóléti transzferek, azon belül is elsősorban az aktív korúak részére nyújtott jövedelempótló ellátások (valamint ezekhez kapcsolódóan, pl. a lakhatási és családtámogatások), másképpen szociális segélyek. Szakpolitikai szempontból ez utóbbiak egyszerűre kell, hogy elfogadható életszínvonalat biztosítsanak és egyúttal munkára is ösztönözzenek. A kormányoknak tehát egyszerűre kellene küzdeniük a munkanélküliségi csapda ellen, és kellene emelniük a rászorulóknak szánt jövedelemtranszfereket (Cantillon–Vandenbroucke 2014).

Tanulmányunk célja, hogy új ismeretekkel szolgáljon az EU-tagállamok minimumjövedelem-rendszereiről (a továbbiakban: MJR), az ellátási szint változásairól, valamint azoknak a szegénység kockázatára és a munkanélküliségi csapdára gyakorolt hatásáról, a pénzügyi és gazdasági világválságot követő időszakban.

A minimumjövedelem-rendszerek „... rászorultsági alapon nyújtott pénzbeli transzferek, amelyekre az aktív korúak jogosultak, és amelyek célja a szegénység és a társadalmi kirekesztettség csökkentése” (Jessoula 2021:11). Tanulmányunkban két fő megfontolásból vizsgáljuk a minimumjövedelem-rendszereket. Az első az Európai Unió szerepével kapcsolatos. Ezen a téren elsősorban a társadalmi kimenetek, tehát a szegénység és a társadalmi kirekesztettség monitorozása történik, azonban erősödik az a törekvés, hogy az Unió bemeneti oldali lépésekkel, tehát a szakpolitikai döntéshozatal befolyásolásával, és ekként

¹ Az írás a szerzők angol nyelvű tanulmányának (Gábos–Tomka 2022) rövidített és szerkesztett változata, mely az Európai Unió által az *EUROSHIP (Closing Gaps in European Social Citizenship, Grant Agreement No. 870687)* projekt keretében íródott.

a minimumjövedelem-rendszerek paramétereinek harmonizálásával is erősítse a páneurópai szolidaritást (Cantillon *et al.* 2019:269). Tanulmányunkban nemzetközi összehasonlító megközelítést alkalmazunk, amely lehetővé teszi, hogy következtetéseket vonjunk le az egyes tagállamok között a szolidaritás szintjében és a szociális segélyek munkaösztönző hatásában megmutatókozó különbségekre vonatkozóan.

A másik megfontolás a válság társadalmi hatásainak vizsgálatához kapcsolódik. A 2008-as válság egy olyan időszakot követően következett be, amelyet a foglalkoztatás növelését célzó intézkedéseket előtérbe helyező társadalmi befektetés-politikai (*social investment*) paradigma jellemezte, és amely javuló munkaerő-piaci eredményekkel párosult (Marchal *et al.* 2014). Ugyanakkor számos jóléti államban a költségcsökkentő intézkedések rontották a szociális védelmi rendszerek hatékonyságát (Bonoli–Natali 2012). Ennek megfelelően a válság kitörése, amely nagymértékű munkahelyvesztéssel és növekvő munkanélküliséggel járt, meggyengült szociális védőháló mellett következett be. A 2009 és 2017 közötti időszak három különböző évére vonatkozó eredmények bemutatásával megvizsgáljuk, hogy a minimumjövedelem-rendszerhez tartozó segélyek hogyan működtek, és milyen hatással voltak a szegénység csökkentésére a válság alatt, illetve az azt követő fellendülés idején. Marchal és szerzőtársai (2014) megállapították, hogy sok ország a válságra adott azonnali reakcióként támogató intézkedéseket vezetett be, azonban strukturális változásokra kevés bizonyítékot találtak. Ezért általánosságban arra számítunk, hogy a fő tendenciákat a válság nem befolyásolta, de néhány ország javíthatta az MJR megfelelőségét (vagyis a szociális segélyek összegének a társadalmilag méltányos életszínvonal valamely mutatójához viszonyított arányát): vagy azáltal, hogy az azokhoz tartozó segélyek automatikus stabilizátorként (vagyis a létező szabályozás mellett, pótlólagos beavatkozás nélkül) hatékonyan működtek, vagy azért, mert a kormányok növelték a juttatások szintjét. Arra is számítunk, hogy a válságot követően az egyes országok között eltérések mutatkoztak a minimumjövedelem-ellátások megfelelőségében, a kiindulási feltételektől és a válságra adott szakpolitikai válaszoktól függően. Ez utóbbit látszik alátámasztani Jessoula (2021) néhány országra szorítókozó megállapítása is, miszerint az országok válságot követő és egészen a legutóbbi időig tartó pályája nagyon heterogén.

Vizsgálatunk során arra jutottunk, hogy az MJR megfelelősége a legtöbb országban nem javult 2009 és 2017 között, miközben a minimálbér, a munkaerőpiachoz kapcsolódó háztartások nettó jövedelme és a szociális segélyek munkaösztönző hatása növekedett ugyanebben az időszakban. Magyarország ennek a mintának az egyik legjellemzőbb, de semmiképpen sem egyedüli képviselője. Elemzésünk eredményei fontosak lehetnek arra vonatkozó hipotézisek

felállításában is, hogy mi történhetett az EU-tagállamok szociális biztonsági hálójával a Covid19-világjárvány idején.

Az elemzés során külön figyelmet fordítunk a magyar jóléti rendszerben a munkaerőpiactól valamilyen okból tartósabban távol maradó aktív korúak ellátását szolgáló pénzbeli szociális segélyezési rendszer teljesítményére. A rendszer áttekintését és az elmúlt két évtizedben bekövetkezett változásokat többek között Kőnig (2004), Albert (2009, 2015), Ferge és szerzőtársai (2013), Mózer és szerzőtársai (2015), valamint Kopasz és Gábos (2018) mutatják be. Az elemzésünk által átfogott időszakban a 2006-os háztartási szintű jogosultság- és összegmegállapításra való áttérést jelentő reformot követően ezt a rendszert az elérhető segélyezési összeg maximalizálása, nominális értékének szinten tartása és reálértékének csökkenése, valamint a közmunkaprogramokban való részvételen keresztül a megnövekedett kondicionalitás jellemezte.

A tanulmány az alábbiak szerint épül fel. A 2. fejezet ismerteti az elemzésünkhöz használt adatokat és módszereket. A 3. fejezetben megvizsgáljuk a minimumjövedelem-ellátásoknak a munkanélküliségi csapdára gyakorolt hatását, itt kitérünk az országok és időszakok (a 2009–2013 közötti pénzügyi és gazdasági világválság és a 2013–2017 közötti fellendülés) szerinti összehasonlításunk eredményeire is. Végül a 4. fejezetben ismertetjük következtéseinket. A tanulmányhoz kapcsolódik továbbá egy *Online melléklet*², amely a főszövegben közvetlenül nem tárgyalt és a *Függelékben* nem közölt, de az olvasó érdeklődésére számot tartható információkat tartalmaz.

2. Adatok és mérőszámok

Elemzésünkben a CSB³ *Minimum Income Protection Indicators (CSB-MIPI)* adatbázisából származó adatokat használtunk fel. Az adatbázis, mikroadatok helyett, az EUROMOD *Hypothetical Household Tool (HHoT)* eszközének alkalmazásával adó- és jóléti ellátási információkon alapuló szimulációkat tartalmaz néhány, rögzített jellemzőkkel rendelkező modellháztartásra vonatkozóan. Ebben a tekintetben jogosultságalapú, nem pedig megfigyelt, empirikus adatokon alapuló megközelítést alkalmaz, éppen ezért eredményei csak korlátozottan általánosíthatóak. Azáltal azonban, hogy az elemzés során a háztartás minél több jellemzőjét rögzítjük, a minimumjövedelem-rendszerek könnyebben összehasonlíthatóak az egyes országok között, és a szakpolitikai változások hatása időben is nyomon követhetővé válik.

² A tanulmány *Online mellékletének* elérhetősége: <https://www.tarki.hu/tarsadalmi-riport>.

³ Herman Deleeck Centre for Social Policy (<https://www.uantwerpen.be/en/research-groups/csb/>)

A CSB-MIPI 27 európai ország MJR-ére kiterjedő adatgyűjtésből származik, amely a 2009 és 2017 közötti időszakot fedi le. Elemzésünkben három évet veszünk figyelembe, a 2009-es, a 2013-as és a 2017-es éveket.

A jelenlegi CSB-MIPI adatbázis az alábbi négy különböző háztartástípusra vonatkozó szimulációkat tartalmaz:

- egyedülálló, 35 éves férfi (*egyszemélyes háztartás*);
- elvált 35 éves nő két gyermekkel – egy 14 éves fiúval és egy 7 éves lánnyal (*kétgyermekes egyedülálló szülő*);
- házaspár, mindkettő 35 évesek (*házaspár*);
- házaspár, mindkettő 35 évesek, két gyermekkel – egy 14 éves fiúval és egy 7 éves lánnyal (*kétgyermekes házaspár*).

Amikor a MJR-ek teljesítményét értékeljük, két fő szempontot kell figyelembe vennünk: egyrészt, hogy az ellátások mennyire megfelelőek, másrészt mennyire hatékonyan kerülnek el a munkanélküliségi csapdát (vagyis tartják fenn a munkába állásra való ösztönzést). A munkanélküliségi csapda elkerülésében nyújtott teljesítményük felmérése során azt vizsgáljuk, hogy a minimumjövedelem-ellátás magasabb-e vagy alacsonyabb, mint a fizetett munkából származó nettó jövedelem (s ha igen, mennyivel). Más szóval: az e rendszerek által nyújtott szociális segélyek szintje elég magas-e a szegénységi küszöbértékhez képest ahhoz, hogy csökkentse a szegénységet, illetve elég alacsony-e a foglalkoztatott taggal rendelkező háztartások nettó rendelkezésre álló jövedelméhez képest ahhoz, hogy ne ösztönözzön a munkavállalás ellen. Az értékelést öt indikátor segítségével próbáljuk megválaszolni, amelyeket a CSB-MIPI adatbázisból vetünk át vagy számoltunk ki. Ezek a mutatók, valamint az általunk alkalmazott módszer a Cantillon és szerzőtársai (2019) tanulmányában leírtakat követik. Az öt mutató két különböző munkaerő-piaci helyzetet fed le és hasonlít össze aszerint, hogy a háztartás tagjai között van-e foglalkoztatott vagy nincs.

1. eset: A háztartásban egy felnőtt van, aki a teljes munkaidős foglalkoztatásban elérhető minimálbérnek⁴ megfelelő összeget keres, míg a többi felnőtt (ha van ilyen) gazdaságilag inaktív (azaz nem keres munkát). Az elemzésben ekkor *nettó rendelkezésre álló jövedelemről* beszélünk.

2. eset: A háztartásban egyetlen felnőtt sem dolgozik, de mindegyik munkát keres. Ebben az esetben a háztartás nettó jövedelme a *szociális segély*.

⁴A skandináv országokban nincs törvényben előírt minimálbér. „Dánia és Svédország kollektív szerződéseket használ a minimálberek megállapításának egyetlen mechanizmusaként, míg Finnország, Izland és Norvégia elkezdtek kiterjesztési mechanizmusokat alkalmazni, hogy azok ágazati szinten minden munkavállalóra kiterjedjenek.” Az ILO honlapján közzétett ismertető: *Minimum wages through collective bargaining: Minimum wages in Nordic countries*. https://www.ilo.org/global/docs/WCMS_460934/lang--en/index.htm (Letöltés dátuma: 2022.09.08.)

A jövedelem mindkét esetben havi szinten, nemzeti valutában kerül megállapításra. Az elemzés szempontjából releváns, az adatbázisban szereplő minimum-jövedelmi támogatások: a minimálbér, a releváns adók és társadalombiztosítási járulékok, a lakhatási és fűtési támogatás, a munkaképes aktív korúak juttatásai, valamint a gyermeknevelési és egyéb juttatások. Az elemzéshez használt öt indikátor a következő:

1. A *nettó rendelkezésre álló jövedelem* azt mutatja meg, hogy egy háztartás a fent meghatározott feltételek mellett mekkora jövedelemhez juthat. A nettó rendelkezésre álló jövedelem kifejezést a foglalkoztatott taggal rendelkező háztartások esetében használjuk.
2. A foglalkoztatott taggal nem rendelkező háztartás esetében a nettó rendelkezésre álló jövedelem mutatóját *szociális segélynek* nevezzük. A szegénységi küszöb arányában kifejezett összege az ellátás megfelelőségének egyik mutatója.
3. Elemzésünkben mindig feltüntetjük a bruttó *minimálbért* is. Ez alapvető információkat szolgáltat a foglalkoztatásból elérhető minimális jövedelemről, valamint inputként szolgál a jóléti erőfeszítés kiszámításához.
4. A *jóléti erőfeszítés* mutatóját a bruttó minimálbér és a nettó rendelkezésre álló jövedelem különbségeként számoljuk ki.
5. A *munkaösztönző hatás* a foglalkoztatott taggal rendelkező és nem rendelkező háztartások esetében elérhető nettó rendelkezésre álló jövedelem (utóbbi esetében szociális segély) különbsége.

Mind az öt mutatót az egyes háztartástípusokra kiszámított, a háztartás havi nettó jövedelmének 60%-ában meghatározott szegénységi küszöb százalékában fejeztük ki.⁵

3. A minimumjövedelem-rendszerek megfelelősége a foglalkoztatott taggal rendelkező és nem rendelkező háztartásokban

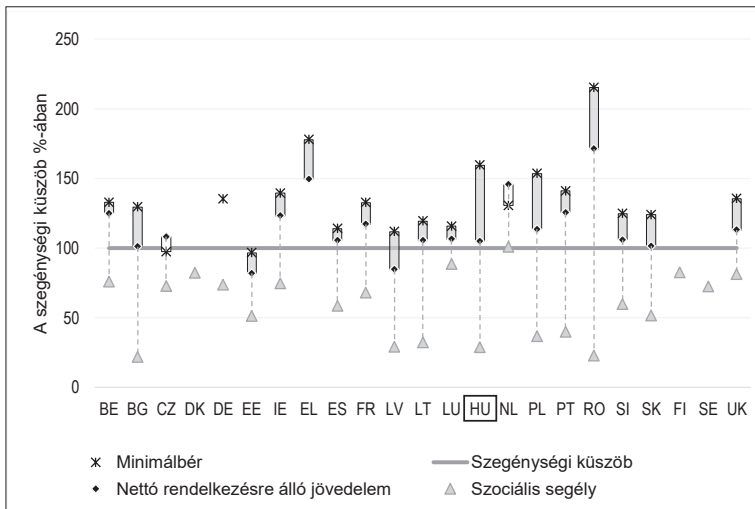
Ebben a fejezetben az előzőekben definiált öt indikátor segítségével értékeljük az európai uniós országok MJR-jeinek teljesítményét, részben országok közötti, részben pedig időbeli összehasonlításban. A *3.1. alfejezet* a szegénységcsökkentési hatással és a munkanélküliségi csapdával kapcsolatos főbb eredményeket ismerteti a különböző háztartástípusok esetében a 2017-es évre vonatkozóan, míg a *3.2. alfejezet* az időbeli változásokat mutatja be, különös tekintettel a pénzügyi és gazdasági válság hatásaira.

⁵ Az alkalmazott módszertan bővebb leírását lásd Gábos–Tomka (2022), míg a CSB-MIPI adatbázis részletes bemutatása Van Mechelen *et al.* (2011), a Euromod–HHoT alkalmazásé pedig Marchal *et al.* (2019) tanulmányában található.

3.1. Szegénységcsökkentés és munkanélküliségi csapda

A főszövegben a 2017-es eredményeket két háztartástípusra, az egyszemélyes háztartásokra és a kétgyermekes egyedülálló szülőkre vonatkozóan mutatjuk be, mivel ezeket a legkönnyebb értelmezni (1. és 2. ábra). A házaspárokra és kétgyermekes házaspárokra vonatkozó 2017-es adatokat a *Függelék (F1–F4. ábra)*, a 2009-re és 2013-ra vonatkozóakat pedig az *Online melléklet* tartalmazza (M1–M7. ábra).

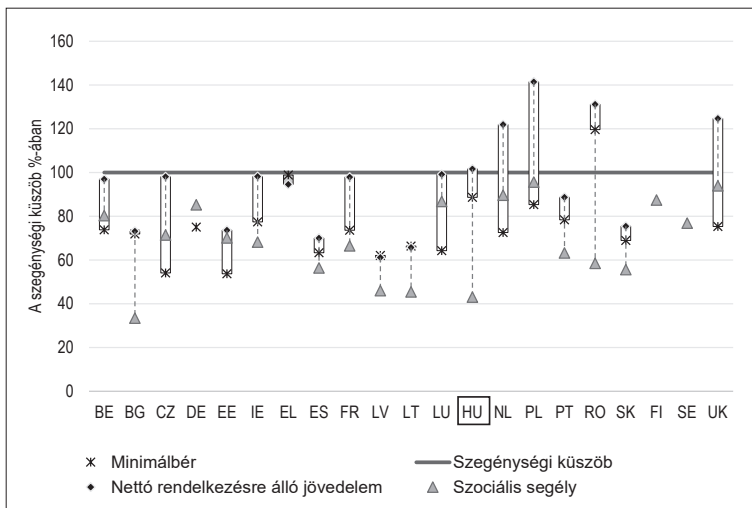
1. ábra. A minimumjövedelem-csomagok főbb indikátorai, 2017 – egyszemélyes háztartás



Forrás: Saját számítások a CSB-MIPI adatbázis alapján, Euromod–HHoT adatok felhasználásával.
Rövidítések: BE: Belgium, BG: Bulgária, CZ: Csehország, DE: Németország, DK: Dánia, EE: Észtország, EL: Görögország, ES: Spanyolország, FI: Finnország, FR: Franciaország, HU: Magyarország, IE: Írország, LV: Lettország, LT: Litvánia, LU: Luxemburg, NL: Hollandia, PL: Lengyelország, PT: Portugália, RO: Románia, SE: Svédország, SI: Szlovénia, SK: Szlovákia, UK: Egyesült Királyság.

Megjegyzés: A szaggatott vonalak a munkaösztönző, a dobozok a jóléti erőfeszítés relatív értékét jelzik. A jóléti erőfeszítésnél a szürke doboz negatív értéket jelöl, tehát azt az esetet, amikor a bruttó minimálbér magasabb, mint a foglalkoztatott taggal rendelkező háztartás által elérhető nettó rendelkezésre álló jövedelem. A fehér doboz pozitív jóléti erőfeszítés értéket jelent, tehát azt, hogy a nettó rendelkezésre álló jövedelem az egyéb juttatások (pl. adókedvezmények) figyelembevételét követően magasabb, mint a bruttó minimálbér.

2. ábra. *A minimumjövedelem-csomagok főbb indikátorai, 2017 – kétgyermekes egyedülálló szülő*



Forrás: Saját számítások a CSB-MIPI adatbázis alapján, Euromod–HHoT adatok felhasználásával.
Megjegyzés: A szaggatott vonalak a *munkaösztönző*, a dobozok a *jóléti erőfeszítés* relatív értékét jelzik. Utóbbi részletes magyarázatát és az országnevek rövidítésének feloldását lásd az *1. ábra* alatt.

3.1.1. Bruttó minimálbér

2017-ben a *bruttó minimálbér* összege szinte minden tagállamban, Csehország és Észtország kivételével, elérte vagy meghaladta az egyszemélyes háztartások szegénységi küszöbét (*1. ábra*). Néhány más közép-kelet-európai országban, például Romániában, Magyarországon és Lengyelországban, a minimálbér összege legalább 50%-kal volt magasabb a szegénységi küszöb értékénél, és ugyanez volt a helyzet Görögországban is.

Egészen más a helyzet azonban azokban a háztartásokban, ahol több személy él együtt: egy minimálbényi jövedelem a háztartás méretgazdaságosságának figyelembevétele mellett sem éri el a háztartást jellemző szegénységi küszöbértéket. A kétgyermekes egyedülálló szülőket tekintve a minimálbér összege csak Romániában és Görögországban érte el a szegénységi küszöböt (*2. ábra*). A párok esetében szintén csak négy olyan ország van, ahol a minimálbér szintje meghaladta a szegénységi küszöböt: Románia, Görögország, Magyarország és Lengyelország (*F1. ábra*). A legalacsonyabb szintek értelemszerűen a kétgyermekes házaspárok esetében figyelhetők meg: még a minimálbér legmagasabb relatív szintjét mutató Románia sem érte el a szegénységi küszöböt, míg a legalacsonyabb érték 40% közelében volt (*F2. ábra*).

3.1.2. Nettó jövedelem – szociális segély

A nem foglalkoztatott egyedülállók *szociális segélye* Hollandia kivételével egyetlen országban sem éri el a viszonyítási alapként használt szegénységi küszöb értékét (*1. ábra*).

A kétgyermekes egyedülálló szülők esetében a szociális segélyek relatív értéke hasonló vagy valamivel magasabb, mint az egyedülállóké (*2. ábra*). Magasabb arányokat elsősorban a közép- és kelet-európai országokban figyelhetünk meg. Lengyelország speciális eset: míg az egyszemélyes háztartások esetében a szociális segély szintje a szegénységi küszöb 40%-a alatt marad, addig a kétgyermekes egyedülálló szülőknél ez az arány megközelíti a 100%-ot. Nagy különbségek figyelhetők meg a kétgyermekes egyedülálló szülők háztartások javára Romániában és Finnországban is, míg Írországból, Hollandiából, Svédországból és Szlovákiából az egyedülállók vannak előnyben.

A házaspárok esetében a szegénységi küszöb arányában kifejezett szociális segély mértéke Dániában volt a legmagasabb 2017-ben, amely az egyetlen olyan ország, ahol ez az arány meghaladta a 100%-ot (*F1. ábra*). Ugyancsak magas arány figyelhető meg a többi kontinentális és skandináv országban, míg a legalacsonyabb relatív értékeket a közép- és kelet-európai országokban figyelhetjük meg. A kétgyermekes házaspárok esetében hasonló képet mutatnak az adatok (*F2. ábra*). A magyar szociális segély szegénységi küszöbhez viszonyított szintje európai összehasonlításban minden vizsgált modellháztartás esetében a legalacsonyabbak között van.

3.1.3. Foglalkoztatott taggal rendelkező háztartások nettó rendelkezésre álló jövedelme

A foglalkoztatott egyszemélyes háztartás által 2017-ben elérhető teljes nettó jövedelem a szegénységi küszöbhez viszonyítva Görögországban és Romániában meghaladta a 150%-ot, és csupán Észtországban és Lettországon maradt 100% alatt (*1. ábra*). Amennyiben a háztartásban van egy – minimálbéren – foglalkoztatott személy, a kétgyermekes egyedülálló szülők szegénységi küszöbhez viszonyított nettó háztartási jövedelme alacsonyabb volt, mint az egyedülállók körében.

A házaspárok esetében, ahol az egyik tag teljes munkaidőben dolgozik és minimálbért keres, míg a másik gazdaságilag inaktív, a nettó jövedelem tekintetében Görögországi és Romániái a legmagasabb érték, míg Észtországi és Lettországi a legalacsonyabb (*F1. ábra*). Az elemzésünkben szereplő négy modellháztartás közül a szegénységi küszöb arányában kifejezett nettó jövedelem a kétgyermekes, dolgozó házaspárok esetében a legalacsonyabb (*F2. ábra*). Magyarországon az egy aktív korú taggal rendelkező modellháztartásokban az elérhető nettó jövedelem megegyezik a szegénységi küszöb értékével, míg a két aktív korú taggal rendelkezőkben annak csak 70–75%-át éri el.

3.1.4. Jóléti erőfeszítés és munkaösztönző

Miután bemutattuk a MJR-ek főbb jövedelemeleit, a két eredménymutatóra fordítjuk a figyelmünket: a jóléti erőfeszítésre és a munkaösztönzőre. A jóléti erőfeszítés a minimálbért kereső, foglalkoztatott taggal rendelkező háztartásoknak nyújtott közvetlen pénzügyi támogatás összegét jelzi, míg a munkaösztönző indikátor arról nyújt információt, hogy a minimumjövedelem-ellátási rendszer mennyire képes elkerülni a munkanélküliségi, szegénységi csapdát.

A foglalkoztatott egyszemélyes háztartások esetében a jóléti erőfeszítés mértéke Csehország és Hollandia kivételével minden esetben negatív volt (*1. ábra*). Ez azt jelzi, hogy az egyedülálló foglalkoztatott személyek számára nyújtott jövedelemtámogatások, kedvezmények összege nem éri el az adók és járulékok összegét. Ugyanakkor a munkaösztönző több közép- és kelet-európai országban magas, főként – de nem kizárólag – a foglalkoztatott taggal nem rendelkező háztartásoknak nyújtott juttatások alacsony szintje miatt. A munkaösztönző Hollandiában és az Egyesült Királyságban is magas, ahol mind a juttatások szintje, mind a nettó rendelkezésre álló jövedelem összege magas a többi országhoz képest. Magyarországon, Lengyelországban és Romániában a nagy jóléti erőfeszítés és a nagy munkaösztönzés együttesen volt jellemző 2017-ben. Megfigyelhetjük, hogy az országok többségében a jóléti erőfeszítést szemléltető sűrke sávok az *1. ábrán* a szegénységi küszöb feletti területen helyezkednek el. Ez annak az eredménye, hogy mind a minimálbér értéke, mind a foglalkoztatott taggal rendelkező háztartások nettó rendelkezésre álló jövedelme a szegénységi küszöb több, mint 100%-át teszi ki az egyszemélyes háztartások esetében.

Egészen más képet kapunk, ha a kétgyermekes, egyedülálló, dolgozó szülő háztartástípust elemezzük (*2. ábra*). Itt a jóléti erőfeszítés szinte mindenhol pozitív volt 2017-ben: a nettó elérhető jövedelem meghaladta a bruttó minimálbér szintjét, ami arra utal, hogy ezek a háztartások jelentős pénzügyi támogatásban részesültek. Magyarországon (Romániával együtt) erőteljes munkaösztönzést és alacsony jóléti erőfeszítést figyelhetünk meg.

A foglalkoztatott házaspárok esetében a legtöbb tagállamban a jóléti erőfeszítés negatív volt. A munkaösztönző értéke különösen magas volt Bulgáriában, Lengyelországban, Magyarországon, Portugáliában, és különösen Romániában (*F1. ábra*).

A kétgyermekes házaspárok esetében a jóléti erőfeszítés 2017-ben minden tagállamban pozitív volt, Írországon, Luxemburgban, Lengyelországban és az Egyesült Királyságban a szegénységi küszöb 30%-ánál magasabb értékeket ért el, de több más országban is meghaladta a 20%-ot (*F2. ábra*). A munkaösztönző különösen magas ott, ahol a jóléti erőfeszítés alacsony: Bulgáriában, Magyarországon és Romániában.

3.2. Időbeli változások

Az 1. és 2. táblázat az értékeléshez használt öt mutató (bruttó minimálbér, szociális segély, nettó rendelkezésre álló jövedelem, munkaösztönző és jóléti erőfeszítés) időbeli változását mutatja be mind az egyszemélyes, mind a kétgyermekes egyedülálló szülők háztartásai esetében a 2009 és 2013, valamint a 2013 és 2017 közötti időszakra vonatkozóan. A két aktív korú tagot számláló háztartásra vonatkozó táblázatok a *Függelékben* találhatóak (*F1.* és *F2. táblázat*). A táblázatokban az egyes országokban bekövetkezett változások irányát és mértékét szimbólummal jelezzük. A stagnálást az '=' szimbólum, a negatív változásokat a mínuszjelek ('-'; '--'; '---'), a pozitív változásokat pedig a pluszjelek ('+'; '++'; '+++') mutatják.

A legnagyobb pozitív változások mindkét időszakban a minimálbér, a nettó rendelkezésre álló jövedelem és a munkaösztönző esetében következtek be, ez minden vizsgált modellháztartás esetében megfigyelhető. A *minimálbér összege* és a *minimálbéren foglalkoztatott taggal rendelkező háztartások nettó rendelkezésre álló jövedelme* közötti kapcsolat nem meglepő. Ugyanakkor a szociális segélyekből származó nettó jövedelmek általában vagy nem változtak, vagy akár csökkentek is. A két utóbbi mutatószám együttes változása a munkaösztönző növekedésével is járt, különösen domináns mintát látunk e tekintetben a fellendülés időszakában. A jóléti erőfeszítés szintjének változása azonban jellemzően eltér a két periódusban: 2009 és 2013 között többnyire stagnált vagy csökkent, de 2013 és 2017 között egy vagy több háztartástípus esetében több országot is találunk, ahol nőtt.

Az egyes háztartástípusok összehasonlításakor a legtöbb pozitív változást a *gyermek nélküli egyszemélyes háztartások* esetében láthatjuk (*1. táblázat*). A *gyermek nélküli házaspároknál* ezek a tendenciák kevésbé erősek, különösen a nettó rendelkezésre álló jövedelem tekintetében: az ő esetükben a minimálbér növekedése nem okoz olyan nagy változást a rendelkezésre álló jövedelemben (*F1. táblázat*). Ez főként annak köszönhető, hogy a szimulációban a háztartásban csak egy gazdaságilag aktív személy van, és hogy a szintek a szegénységi küszöb százalékában vannak kifejezve, ami viszont a háztartás mérete szerint súlyozott. A *kétgyermekes egyedülálló szülő* (*2. táblázat*) és a *kétgyermekes házaspár* (*F2. táblázat*) esetében pozitív változások mutatkoznak a *szociális segélyből származó rendelkezésre álló jövedelemben* (Észtországban, Lengyelországban, Portugáliában, Romániában és Finnországban) és a *jóléti erőfeszítésben* (pl. Észtországban, Lengyelországban és Romániában) is, különösen a 2013–2017 közötti időszakban.

1. táblázat. *A MIPI–HHoT indikátorok időbeli változásai, 2009–2017 – egyedülálló személy*

Országok	2009–2013					2013–2017				
	Minimálbér	Szociális segély	Nettó álló jövedelem	Munka-ösztönző	Jóléti erő-feszítés	Minimálbér	Szociális segély	Nettó álló jövedelem	Munka-ösztönző	Jóléti erő-feszítés
BE	-	=	-	-	=	--	+	+	=	++
BG	+++	=	+++	+++	-	+++	=	+++	+++	--
CZ	--	++	+	-	++	+++	--	+	+++	---
DK		=					=			
DE		=				+++	-			
EE	--	=	---	---	=	++	=	++	++	=
IE	+	--	=	++	-	--	--	--	=	-
EL	+++		+++		---	=	=	=	=	=
ES	+++	++	+++	++	=	=	--	=	++	=
FR	=	=	=	-	-	-	=	++	+	++
LV	-	=	---	---	--	+	--	+	+++	+
LT	++	-	=	+	-	=	--	++	+++	++
LU	++	=	=	=	--	++	+	++	+	=
HU	+++	---	=	+++	---	++	---	++	+++	=
NL	+	+	++	+	+	---	--	+	++	+++
PL	+++	=	-	-	---	++	-	=	+	--
PT	+++	---	+++	+++	=	+	-	+	++	=
RO	+++	=	+++	+++	=	+++	-	+++	+++	-
SI	+++	++	+++	+++	+	--	+	--	---	=
SK	+	-	=	+	-	+++	=	+++	+++	--
FI							+++			
SE		-					-			
UK	=	---	---	=	---	++	-	=	=	--

Forrás: Saját számítások a CSB-MIPI adatbázis alapján, Euromod–HHoT adatok felhasználásával.
Megjegyzés: Az egyes országokban bekövetkezett százalékpontokban (szp) mért változások alapján kialakított jelölések: (+++): > 10 szp; (++): > 5 szp és < 10 szp; (+): > 2 szp és < 5 szp; (=): > -2 szp és < 2 szp; (-): > -5 szp és < -2 szp; (--): > -10 szp és < -5 szp; (---): < -10 szp. Az üres cellák a hiányzó adatokat jelzik.

Az országnevek rövidítésének feloldását lásd az 1. ábra alatt.

2. táblázat. *A MIPI–HHoT indikátorok időbeli változásai, 2009–2017 – kétgyermekes egyedülálló szülő*

Országok	2009–2013					2013–2017				
	Minimálbér	Szociális segély	Nettó rend. álló jövedelem	Munka-ösztönző	Jóléti erő-feszítés	Minimálbér	Szociális segély	Nettó rend. álló jövedelem	Munka-ösztönző	Jóléti erő-feszítés
BE	-	=	-	-	=	-	=	=	=	+
BG	++	-	++	++	=	+++	-	+++	+++	--
CZ	-	++	++	=	++	++	--	--	+	---
DK										
DE		++				+++	-			
EE	-	=	--	--	-	+	+++	+++	=	+++
IE	=	-	=	++	=	-	--	-	=	=
EL	+++		+++	=	++	=		=		=
ES	++	++	++	=	=	=	--	++	+++	++
FR	=	=	=	=	=	=	=	+	=	+
LV	-	--	--	-	--	=	--	+	++	=
LT	+	---	---	+	---	=	---	-	+++	=
LU	+	=	=	=	-	+	+	++	=	=
HU	++	--	=	++	--	+	---	+++	+++	++
NL	+	+	++	+	+	--	-	++	+++	+++
PL	++	+	=	=	--	++	+++	+++	+	+++
PT	++	---	---	+++	---	=	++	+	-	=
RO	++	+	++	+	=	+++	+++	+++	+++	+++
SI										
SK	=	-	--	-	--	+++	-	=	=	---
FI							+++			
SE		=					-			
UK	=	--	-	+	-	+	--	--	=	---

Forrás: Saját számítások a CSB-MIPI adatbázis alapján, Euromod–HHoT adatok felhasználásával.
Megjegyzés: A jelölések magyarázata végezt lásd az 1. táblázat alatti *Megjegyzést*.
 Az országnevek rövidítésének feloldását lásd az 1. ábra alatt.

Magyarországot minden háztartástípus és mindkét időszak esetében a minimálbér összegének és a rendszer munkaösztönző hatásának jelentősebb növekedése jellemzi, miközben a szociális segély relatív összege egyértelműen csökkent.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a válságot követően az általános tendencia a minimálbér, a nettó rendelkezésre álló jövedelem és a munkaösztönző szintjének növekedése, vagyis a szakpolitikák Európa-szerte a foglalkoztatottság növelésére fókuszáltak, a segélyek relatív szintjének szinten tartásával vagy akár csökkentésével is. Ami a gyermek nélküli háztartásokat illeti, a szociális segélyből és a jóléti erőfeszítésből származó rendelkezésre álló jövedelem a legtöbb országban stagnál, de ugyanez nem mondható el a gyermekes háztartásokról: ezek esetében mind a szociális segély, mind a jóléti erőfeszítés szintje több országban is növekedett.

Sajnos a CSB-MIPI esetében nem állnak rendelkezésre adatok a gazdasági válságot megelőző időszakból, ezért nem tudtuk a válság előtti és utáni mutatószintek összehasonlításával értékelni a recesszió hatásait. Korábbi, e témában készült tanulmányunk (Gábos–Tomka 2022) azonban OECD-adatokra támaszkodva bemutatta, hogy a pénzügyi és gazdasági világválságnak a szociális segélyek szintjére gyakorolt hatása a legtöbb európai országban nem igazán kimutatható. Inkább úgy tűnik, hogy a 2009 és 2013 közötti változások – vélhetően a társadalmi befektetések térnyerését jellemző szakpolitikákkal összefüggésben, illetve a strukturális változások hiánya miatt – egy általános, csökkenő tendencia részét képezik, amely már a válság előtt megkezdődött. Nagyon kevés olyan országot találtunk, ahol a szociális segélyek megfelelőége valamelyik időszakban is növekedett volna. Egyértelmű javulás elsősorban a kétgyermekes házaspár modellháztartás esetében mutatkozott, 2013–2017 között (Gábos–Tomka 2022).

4. Következtetések

A minimumjövedelem-rendszerek teljesítményének értékelésekor két fő szempontot kell együttesen figyelembe vennünk: az ellátások megfelelőségét és munkaösztönző hatását. Az ellátások megfelelősége megmutatja, hogy a szociális segélyek mennyire képesek egy társadalmilag elfogadható és egyúttal a társadalmi befogadást elősegítő életszínvonal biztosítására. A munkaösztönző hatás elemzésekor azt vizsgáltuk, hogy a segélyek összege elég alacsony-e a foglalkoztatott taggal rendelkező háztartások nettó rendelkezésre álló jövedelméhez képest ahhoz, hogy ne ösztönözzön a munkavállalás ellen. Ezeket a kérdéseket öt indikátor segítségével próbáltuk megválaszolni, amelyeket a CSB-MIPI adatbázisból vettünk át vagy számoltunk ki. Ezek a mutatók, valamint az itt alkalmazott módszer a Cantillon és szerzőtársai tanulmányában leírtakat követték

(Cantillon *et al.* 2019). Az öt mutató két különböző munkaerő-piaci helyzetet fedett le és hasonlított össze, aszerint, hogy a háztartás tagjai között van-e foglalkoztatott vagy nincs. Tanulmányunk célja az volt, hogy új ismeretekkel szolgáljon az EU-tagállamok (és az Egyesült Királyság) minimumjövedelem-rendszereiről, és azoknak a szegénység kockázatára és a munkanélküliségi csapdára gyakorolt hatásáról a pénzügyi és gazdasági világválságot követő időszakban.

Összességében elmondhatjuk, hogy a válság és az azt követő fellendülés időszakában az általános tendencia a minimálbér, a nettó rendelkezésre álló jövedelem és a pénzügyi ösztönzők szintjének növekedése, valamint a szociális segélyek relatív összegének stagnálása vagy csökkenése volt, ami a szakpolitikának a munkavállaló háztartásokra való fókuszálását jelzi. Ezek a trendek legerősebben a közép-kelet-európai országok egy csoportját jellemezték a teljes vizsgált időszakban. Ide sorolhatjuk Bulgáriát, Magyarországot és Romániát, de ugyanezt figyelhettük meg Portugáliában is. Ehhez hasonló, de nem ennyire domináns trendek más országokban is előfordultak. Ilyen például Hollandia, de csak az egy aktív korú taggal rendelkező háztartások esetében (gyermek jelenlététől függetlenül), itt azonban valamelyest növekedett a szociális segélyek relatív összege is. Szlovénia ugyancsak a foglalkoztatott taggal rendelkező háztartások nettó jövedelmének növekvő és a munkaösztönző hatás javuló mintáját mutatta 2009 és 2013 között, a fellendülés időszakában viszont már a segélyek megfelelőségének javulása volt a jellemző, míg Csehországot, Lettországot, Litvániát és Luxemburgot ezzel éppen ellentétes trend jellemezte. Lengyelország elég speciális eset: a munkából származó jövedelmek és a munkaösztönző hatás növekedésének trendjei csak a kétgyermekes házaspárok esetében mutatkoztak.

Ugyancsak jellemző mintázat az időszak egészében, hogy a gyermek nélküli háztartásoknál a szociális segély és a jóléti erőfeszítés relatív mértéke a legtöbb országban stagnált, miközben a gyermekes háztartások esetében mind a szociális segély, mind a jóléti erőfeszítés szintje több országban is nőtt.

Magyarországot nagyon egyértelmű trendek jellemzik a vizsgált időszak mindkét részében: a szociális segélyek megfelelőségének csökkenése minden modellháztartás esetében, valamint – ezzel és a minimálbér növekedésével összefüggésben – a munkaösztönző hatás egyértelmű és jelentős növekedése. Ez nagymértékben hozzájárulhatott ahhoz a folyamathoz, melynek során a gazdasági fellendülés időszakában leszakadni látszik egy olyan társadalmi réteg, melynek tagjai valamilyen okból képtelenek voltak részesedni a foglalkoztatásbővülésből.⁶

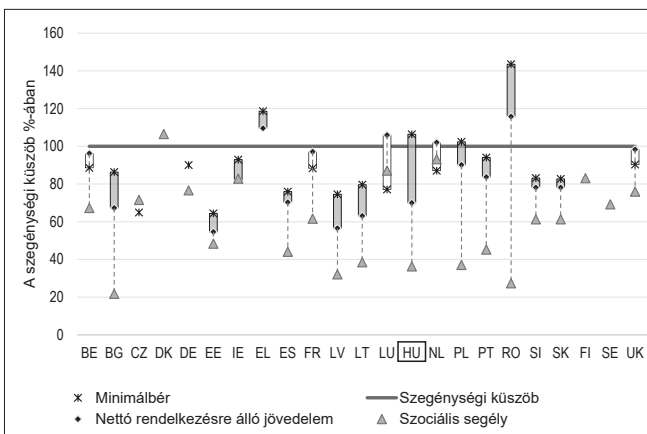
⁶Erről részletesebben lásd Gábos András és Tátrai Annamária e kötetben megjelent tanulmányát a 243–260. oldalon.

Irodalom

- Albert, F. (2009): Minimum income schemes. Hungary. A study of national policies. Brussels: European Commission.
- Albert, F. (2015): ESPN thematic report on minimum income schemes – Hungary. Brussels: European Commission.
- Bonoli, G. – D. Natali (2012): The politics of the 'new' welfare states. Analysing reforms in Western Europe. In: Bonoli, G. – D. Natali (eds.): The politics of the new welfare states. Oxford: Oxford University Press, 3–17. p.
- Cantillon, B. – F. Vandenbroucke (eds. 2014): Reconciling work and poverty reduction: How successful are European welfare states? Oxford: Oxford University Press.
- Cantillon, B. – S. Marchal – Ch. Luigjes (2019): Toward adequate minimum incomes. Which role for Europe? In: Cantillon, B. – T. Goedemé – J. Hills (eds.): Decent income for all. Improving policies in Europe. New York: Oxford University Press, 269–289. p.
- Ferge, Zs. – B. Mísetics – Á. Scharle (2013): Analysis of minimum income schemes in 5 selected EU Member States – Hungary. European Minimum Income Network. Manuscript.
- Gábos, A. – Zs. Tomka (2022): Developments in minimum income benefits levels in Europe. EUROSHIP Working Paper, No. 11., Oslo: Oslo Metropolitan University. DOI: 10.6084/m9.figshare.19188209, <https://euroship-research.eu/publications>
- Gábos, A. – Zs. Tomka – I. Gy. Tóth (2021): Diversity and change in citizenship: Mapping poverty in Europe. EUROSHIP Working Paper, No. 2., Oslo: Oslo Metropolitan University.
- Gebauer, R. – G. Vobruba (2003): The open unemployment trap: Life at the intersection of labour market and welfare state. The case of Germany. Journal of Social Policy, Vol. 32, No. 4., 571–587. p. DOI:10.1017/S0047279403007153
- Jessoula, M. (2021): The institutional logics of minimum income schemes in seven European countries. EUROSHIP Working Paper, No. 4., Oslo: Oslo Metropolitan University. DOI: <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.14892423>. <https://euroshipresearch.eu/publications>
- Kopasz M. – Gábos A. (2018): A szociális segélyezési rendszer 2015. márciusi átalakításának hatása a települési önkormányzatok magatartására. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.): Társadalmi Ríport 2018. Budapest: TÁRKI, 328–349. p.
- König É. (2004): A segélyezés Bermuda-háromszöge. Esély, 2004/1., 38–53. p.
- Marchal, S. – N. Van Mechelen – I. Marx (2014): The great wake-up call? Social citizenship and minimum income provisions in Europe in times of crisis. Journal of Social Policy, Vol. 43, No. 2., 247–267. p.
- Marchal, S. – L. Siöland – T. Goedemé (2019): Using HHoT to generate minimum income protection indicators. EUROMOD Working Paper, EM 4/19., Colchester: University of Essex. (Slightly improved version compared to CSB Working Paper 18/20.)
- Van Mechelen, N. – S. Marchal – T. Goedemé – I. Marx – B. Cantillon (2011): The CSB –Minimum Income Protection Indicators Database (CSB–MIPI). CSB Working Paper, 11/05., Antwerp: Herman Deleeck Centre for Social Policy, University of Antwerp.
- Mózer P. – Tausz K. – Varga A. (2015): A segélyezési rendszer változásai. Esély, 2015/3., 43–66. p.
- Pedersen, P. J. – N. Smith (2002): Unemployment traps: Do financial disincentives matter? European Sociological Review, Vol. 18, No. 3., 271–288. p., DOI: <https://doi.org/10.1093/esr/18.3.271>

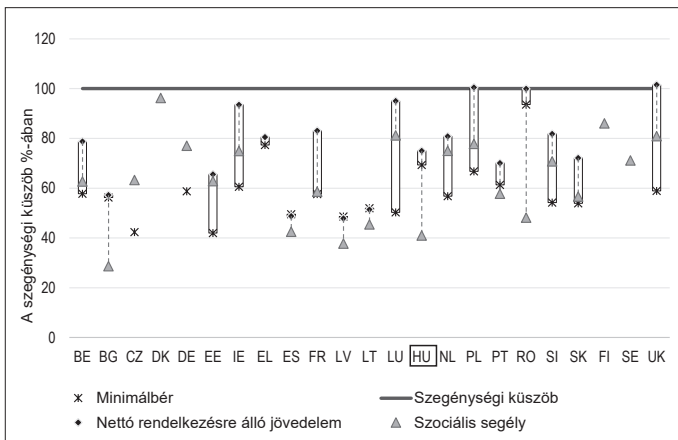
Függelék

F1. ábra. *A minimumjövedelem-csomagok főbb indikátorai, 2017 – házaspár*



Forrás: Saját számítások a CSB-MIPI adatbázis alapján, Euromod–HHoT adatok felhasználásával.
Megjegyzés: A szaggatott vonalak a *munkaösztönző*, a dobozok a *jóléti erőfeszítés* relatív értékét jelzik. Utóbbi részletes magyarázatát lásd a tanulmány 1. ábrája alatti *Megjegyzésben*.

F2. ábra. *A minimumjövedelem-csomagok főbb indikátorai, 2017 – kétgyermekes házaspár*



Forrás: Saját számítások a CSB-MIPI adatbázis alapján, Euromod–HHoT adatok felhasználásával.
Megjegyzés: A szaggatott vonalak a *munkaösztönző*, a dobozok a *jóléti erőfeszítés* relatív értékét jelzik. Utóbbi részletes magyarázatát lásd a tanulmány 1. ábrája alatti *Megjegyzésben*.

F1. táblázat. *A MIPI–HHoT indikátorok időbeli változásai, 2009–2017 – házaspár*

Országok	2009–2013					2013–2017				
	Minimálbér	Szociális segély	Nettó álló jövedelem	Munka-ösztönző	Jóléti erő-feszítés	Minimálbér	Szociális segély	Nettó álló jövedelem	Munka-ösztönző	Jóléti erő-feszítés
BE	-	=	-	-	=	-	=	=	-	+
BG	++	=	+	+	--	+++	=	+++	+++	--
CZ	-	++				+++	--			
DK		=					=			
DE		=				+++	--			
EE	--	=	--	--	=	++	+	=	-	--
IE	=	--	=	++	=	-	--	--	=	=
EL	+++		+++		-	=	=			=
ES	++	++	++	+	=	=	-	=	+	=
FR	=	=	=	=	=	=	=	+	+	+
LV	-	=	--	--	--	=	--	-	++	-
LT	+	--	--	+	--	=	---	+	+++	+
LU	+	=	=	=	-	+	+	++	=	=
HU	+++	---	=	+++	---	++	---	+	+++	-
NL	+	+	=	=	=	--	-	-	+	+
PL	++	=	=	-	--	++	-	=	+	-
PT	+++	---	---	+++	---	+	=	+	=	=
RO	++	=	++	++	=	+++	-	+++	+++	=
SI	+++	=	+++	+++	-	-	++	=	--	+
SK	=	--	--	-	--	+++	-	=	=	---
FI							+++			
SE		-					-			
UK	=	--	--	=	--	+	-	=	=	--

Forrás: Saját számítások a CSB-MIPI adatbázis alapján, Euromod–HHoT adatok felhasználásával.
Megjegyzés: A jelölések magyarázata végett lásd a tanulmány 1. táblázata alatti *Megjegyzést*.

F2. táblázat. A MIPI–HHoT-indikátorok időbeli változásai, 2009–2017 – kétgyermekes házaspár

Országok	2009–2013					2013–2017				
	Mini-málbér	Szociális segély	Nettó rend. álló jövedelem	Munka-ösztönző	Jóléti erő-feszítés	Mini-málbér	Szociális segély	Nettó rend. álló jövedelem	Munka-ösztönző	Jóléti erő-feszítés
BE	=	=	=	=	=	-	=	=	=	=
BG	++	-	++	++	=	+++	-	++	+++	--
CZ	-	+				++	--			
DK		=					=			
DE		++				+++	-			
EE	-	=	=	=	+	+	+++	+++	=	+++
IE	=	--	=	+	-	-	--	--	=	-
EL	+++		+++		++	=		=		=
ES	++	+	++	=	=	=	-	=	+	=
FR	=	=	=	=	=	=	=	+	=	+
LV	-	-	----	--	--	=	--	=	++	=
LT	+	----	--	+++	--	=	----	++	+++	++
LU	+	=	=	=	-	+	+	+	=	=
HU	++	----	=	+++	--	+	----	++	+++	+
NL	=	+	+	=	=	-	-	=	=	+
PL	++	+	+	=	=	+	+++	+++	=	+++
PT	++	----	----	+	----	=	++	++	=	+
RO	+	=	+	+	=	+++	++	+++	+++	++
SI	+++	+	+++	+++	=	-	+	+	=	++
SK	=	-	--	=	--	+++	-	=	=	----
FI							+++			
SE		=					-			
UK	=	--	-	+	=	+	--	--	=	--

Forrás: Saját számítások a CSB-MIPI adatbázis alapján, Euromod–HHoT adatok felhasználásával.

Megjegyzés: A jelölések magyarázata végeztől lásd a tanulmány 1. táblázata alatti *Megjegyzést*.